

slavenski i južnoslavenski kontekst zbog tadašnjih političkih okolnosti. Pavlinović, nadalje, analizira prožimanje pravoslavlja i narodnosti u srpskom nacionalizmu, preko čega se i u Hrvatskoj nastoji afirmirati srpska državna ideja, koja velike dijelove Trojedne Kraljevine želi rezervirati za »veliku Srbiju«. Isticanjem koncepcije hrvatskoga političkog naroda, koji obuhvaća sve državljane Hrvatske, Pavlinović ukazuje da hrvatski Srbi nisu posebna nacija, nego nacionalna manjina, koja treba prihvatiti hrvatsko državno pravo i politički okvir u kojem živi. Analizom izvora i pozivanjem na historijska djela Pavlinović nastoji opravdati hrvatske pretenzije na cijelu Bosnu i Hercegovinu, a posebno na tzv. Tursku Hrvatsku (do Vrbasa). Pavlinovićeve analiza sumnjive kvalitete, koja predstavlja najslabiji dio rasprave, izazvat će kratku polemiku s Franjom Račkim. Raspravu Pavlinović završava isticanjem, kao i u Hrvatskom programu iz 1869., da Hrvati žele samostalnu, cjelovitu i ustavnu Hrvatsku. Kao u mnogim ranijim člancima i studijama, Pavlinović i ovdje zadržava pozitivan stav prema ideji južnoslavenske suradnje, ali bez zastupanja ideje o južnoslavenskoj naciji ili o samostalnoj južnoslavenskoj državi, koja bi obuhvatila sve Južne Slavene.

Sve Pavlinovićeve rasprave karakterizira jednostavno i jasno iznošenje osnovnih ideja, jer su bile namijenjene široj javnosti. Česte subjektivne interpretacije proizlaze iz dnevno-političkih potreba, koje su djelomično određivale način Pavlinovićeve pisanja. Posebna vrijednost ovog izdanja jest to što je ono pretisak, tj. izvorni se tekst nije mijenjao. Stoga može poslužiti i istraživačima Pavlinovićeve ideologije, a ne samo popularnijoj svrsi za širu čitalačku publiku.

Tomislav Markus

KOLO. ČLANCI ZA LITERATURU, UMJETNOST I NARODNI ŽIVOT 1842–1853., I.–IV., Erasmus, Zagreb, 1993. (pretisak)

»Kolo« je prvi časopis na hrvatskom jeziku, koji je, tijekom svojeg prvog tečaja, izlazio, u neredovitim razmacima, u Zagrebu od 1842. do 1853. godine. »Kolo« formalno nije nosilo naziv časopisa zbog tadašnjih specifičnih okolnosti (dugog birokratskog postupka oko eventualnog dobivanja carske dozvole), ali je, po svojem sadržaju, temama i strukturi imalo obilježje časopisa. U sklopu obilježavanja devetstote obljetnice Zagreba odlučeno je da se, u nakladi »Erasmusa«, pretiska kompletni prvi tečaj »Kola« u izvornom obliku.

Prva knjiga izbornika (360 str.) sadržava osnovne podatke o ovoj zbirci. Naglašena je važnost prvog tečaja »Kola« uz osnovne podatke o 9 knjiga »Kola« 1842.–1853. u sklopu tadašnjih društvenih, političkih i kulturnih zbivanja u Banskoj Hrvatskoj i Habsburškoj monarhiji. Pretiskani su prilozi (ukupno 78) od prve najave pokretanja časopisa u pismu Ljudevita Vukotinića Stanku Vrazu 3. ožujka 1841. do uvodnog teksta glavnog urednika današnjeg obnovljenog tečaja »Kola« Igora Zidića u br. 1–2 za srpanj–kolovoz 1991. U prilogima su pretiskani dokumenti značajni za pokretanje ili želju za pokretanjem, odnosno obnavljanjem »Kola« od polovice XIX. do kraja XX. stoljeća, čime je ujedno izložen kratk životopis ovog časopisa. Donesena je, nadalje, kratka biografija i bibliografija svih urednika prvih 9 knjiga »Kola« (Dragutin Rakovac, Lj. Vukotinić, S. Vraz, Andrija Torkvat Brlić i Mirko Bogović). Na kraju prve knjige izbornika donosi se popis autora radova objavljenih u »Kolu« 1842.–1853., te zaključak na engleskom jeziku.

U drugoj knjizi izbornika pretiskane su prva, druga i treća knjiga »Kola« od 1842. do 1844. Prva knjiga »Kola« (152 str.), sa stalnim podnaslovom »Članci za literaturu, umetnost

i narodni život«, izašla je u Zagrebu 1842. Urednici su bili Vraz, Vukotinić i Rakovac, koji je u uvodu naglasio potrebu kulturnog razvitka južnoslavenskih naroda u Austriji. U nekoliko pjesama i članaka obilježena je šestogodišnjica legendarne bitke na Grobničkom polju, u kojima se veliča junaštvo Hrvata protiv Mongola. Od priloga s južnoslavenskom problematikom treba istaknuti »Obraz slovenskog narečja u Koruškoj« od Urbana Jarnika, koji se, poput tadašnjih hrvatskih nacionalista oko novina Ljudevita Gaja, zalaže za jedinstveni književni jezik Južnih Slavena. U knjizi je prisutan i slavensko-austrijski okvir s podacima o slovačkoj i češkoj književnosti, ali najčešći su prilozi o hrvatskom kulturnom i društvenom životu.

Druga knjiga »Kola« (124 str., urednici Vraz, Rakovac i Vukotinić) izašla je također 1842. godine. Knjiga sadržava narodne pjesme i pripovijetke bez političkog sadržaja, ali sa željom razvijanja kod čitalaca osjećaja pripadnosti hrvatskom narodu, južnoslavensvu i slavensvu. U pregledu ruske, poljske, češke i »iliriske« (južnoslavenske) književnosti donose se popisi novih književnih izdanja, originalna djela ili prijevodi. U ovoj knjizi objavljen je i članak Lj. Vukotinića »Ilirisam i kroatizam« (109–115), jedan od najvažnijih izvora za povijest modernoga hrvatskog nacionalizma prije 1848., u kojem autor »kroatizam« veže uz političko, a »ilirizam« uz književno polje.

Treća knjiga »Kola« (142 str., urednici Vraz, Rakovac i Vukotinić) datirana je 1843. godinom, ali izašla je 1844. Knjiga sadržava hrvatske, južnoslavenske i slavenske pretežno narodne pjesme, pregled slavenske i južnoslavenske književnosti, te obavijesti o novo-izašlim knjigama. U trećoj knjizi izbornika pretiskane su četvrta, peta i šesta knjiga »Kola« od 1847. do 1848. U četvrtoj knjizi (100 str., urednik S. Vraz), uz zadržavanje stalnih priloga (pjesme, pripovijetke i pregled slavenske književnosti), ističu se pojedine teme iz slovačke i bugarske književnosti. U petoj knjizi (92 str., urednik S. Vraz) treba istaknuti, uz standardnu strukturu, rad poznatoga bosanskog franjevca Ivana Franje Jukića »Putovanje po Bosni«. Sličnog je stila u šestoj knjizi (88 str., urednik S. Vraz), izašloj 1848., a krivo datiranoj sa 1874., rad slovenskoga književnika Matije Majera »Putovanje po Goričkom, Mletačkom i Tarštjanskom«. U šestoj knjizi donosi se relativno opširni nastavak pregleda poljske književnosti unutar i izvan Austrije.

U četvrtoj knjizi izbornika pretiskane su sedma, osma i deveta knjiga »Kola« od 1851. do 1853. Sedma knjiga (90 str., urednik S. Vraz) datirana je sa 1850., ali izašla je godinu dana kasnije. Knjiga donosi nastavak pregleda poljske literature, spisa K. Libelta označenju književnosti za domovinu, te popis novoizašlih slavenskih i nekih neslavenskih knjiga. U osmoj knjizi (160 str., urednik A. T. Brlić), izašloj 1851., donose se pjesme iz naroda i od pojedinih književnika (Petar Preradović, M. Mogvić, Antun Nemčić), završetak pregleda poljske književnosti i Libeltova spisa, te popis novih knjiga. U devetoj i posljednjoj knjizi »Kola« u ovom razdoblju (131 str., urednik M. Bogović) objavljeno je nekoliko narodnih pjesama, prvi dio poznate pjesme slovačkoga književnika Jana Kollara »Slavy Dcerak«, članak o »prirodoslovlju« Lj. Vukotinića, te dva značajna članka urednika Bogovića. U prvom članku »Kratki pregled naše književnosti od g. 1835. do najnovije doba« (36–53) Bogović iznosi misao, koja će biti osobito izražena u hrvatskoj publicistici nakon 1860., da je civilna Hrvatska postala, nakon 1835., kulturno središte Južnih Slavena zahvaljujući povoljnom geostrateškom položaju, državnoj autonomiji i afirmaciji ideje južnoslavenske solidarnosti. U članku »Zadaća naših književnika u sadanje vreme« (81–89) Bogović naglašava potrebu da civilna Hrvatska ostane kulturno središte Južnih Slavena i da hrvatski književnici pišu stručno, ali u narodnom, a ne u tuđinskom duhu.

»Kolo« je, u svojem prvom tečaju, izrazito književni časopis sa samo jednim pravim političkim člankom (Vukotinićev »Ilirisam i kroatizam«). Međutim, »Kolo« su uglavnom, s izuzetkom S. Vraza, uređivali političari i politički publicisti, kojima je književnost bila, u osnovi, sredstvo izražavanja određenih političkih shvaćanja. Književni tekstovi trebali su kod čitalaca razvijati ljubav i razumijevanje prema svojem narodu, domovini i drugim srodnim (južnoslavenskim i slavenskim) narodima u Austriji. Time su na prvi pogled potpuno apolitični tekstovi imali, u tadašnjim okolnostima, svoj politički smisao i bili dio borbe hrvatskih nacionalista protiv bečkog centralizma i, posebno, velikomadžarske ideje.

U skućenim i teškim političkim okolnostima treba tražiti uzroke direktnog neisticanja političkih tema. radovi s pretežno književnom problematikom češće su prisutni na stranicama »Kola« kada je S. Vraz bio jedini urednik. No i »apolitični« tekstovi imali su svoju širu, nacionalnu dimenziju, jer su ih pisali i uređivali ljudi koji su već prihvatili modernu nacionalnu (hrvatsku ili neku drugu) ideju. U svemu, tekstovi objavljeni u prvom tečaju »Kola« od 1842. do 1853. nezaobilazan su izvor za upoznavanje tadašnje povijesti Hrvatske. Stoga se i ovo reprint-izdanje može samo pozdraviti.

Tomislav Markus

ZNAMENJA VLASTI I ČASTI U HRVATSKOJ U 19. STOLJEĆU, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, 1994., 134 str.

U Hrvatskome povijesnome muzeju u Zagrebu održana je izložba državnih simbola Hrvatske iz XIX. stoljeća u trajanju od 11. siječnja do 27. ožujka 1994. godine. Izložba je, uz povijesno-istraživački aspekt, bila djelomično motivirana popularnim ciljevima, tj. povećanim zanimanjem javnosti za političke događaje u Hrvatskoj u XIX. stoljeću, posebno u vezi sa zasjedanjima Hrvatskog sabora. Cilj izložbe nije bio iznositi političke događaje kronološkim redom, već preko izlaganja državnih i političkih simbola interpretirati novije razdoblje hrvatske povijesti. Knjiga »Znamenja vlasti i časti u Hrvatskoj u 19. stoljeću« zamišljena je kao monografija o navedenoj izložbi, tj. književno iznošenje svih bitnih podataka i povijesne građe vezane uz izložbu. Knjiga sadržava tekstualni dio s nekoliko kraćih članaka, koji objašnjavaju najvažnije političke i državne simbole, te obrede vezane uz njih, i kataloški dio s fotografijama i portretima značajnih osoba i znamenja, popraćenih osnovnim opisom i objašnjenjem.

U članku Jelene Borošak-Marijanović »Zastave hrvatskih banova« (23–29) opisane su zastave hrvatskih banova od XIII. do druge polovice XIX. stoljeća, tj. do bana Levina Raucha (1868.–1871.). Opisuje se značenje zastave u odnosu prema banskoj časti, pošto se zastava, od ranijeg simbola vojne vlasti potpuno pretvarala, sa smanjivanjem banskih ovlasti pod Habsburgovcima, u politički simbol. Banska zastava, kroz cijelo navedeno razdoblje, ostala je simbol hrvatske državnosti (do polovice XIX. stoljeća plemićko-staleške) ali i pokazatelj promjene političkog položaja Kraljevine Hrvatske u pojedinim vremenskim razdobljima.

Marija Šercer, u članku »Obred ustoličenja hrvatskih banova« (32–46), opisuje načine banske instalacije, odnosno uvođenja u bansku čast od XV. stoljeća do L. Raucha. Istaknuto je da su habsburški vladari često zadržavali slanje zastave i plaćanje banskog banderija, te nastojali da banovi, prije instalacije u Hrvatskoj, polože zakletvu na dvoru. Podrobnije su opisane banske instalacije Ivana Draškovića (1732.–1733.), Franje Vlašića (1832.–1840.), Franje Hallera (1842.–1845.), Josipa Jelačića (1848.–1859.), Josipa Šokčevića (1860.–1867.) i L. Raucha, čije je instalacija (1868.) bila posljednje svečano ustoličenje hrvatskog bana.

U članku Marije Šercer »Plemićke sablje 19. stoljeća« (49–55) opisane su hijerarhijske razlike unutar plemićkog staleža u XIX. stoljeću, način odijevanja plemstva, te društveno značenje nošenje pojedinih tipova sablji. Autorica daje i detaljni opis fotografija pojedinih sablji iz kataloškog dijela knjige. U članku iste autorice »Propis za činovnike u